

VAI TRÒ CỦA VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG HUẤN LUYỆN VẬN ĐỘNG VIÊN BÓNG ĐÁ TRẺ: KHUNG LÝ THUYẾT, BỐI CẢNH VIỆT NAM VÀ HAI NGHIÊN CỨU TRƯỜNG HỢP (AJAX & SÔNG LAM NGHỆ AN)

Lương Thị Phương

Viện Văn hóa, Nghệ thuật, Thể thao và Du lịch Việt Nam
Email: luongphuong242@gmail.com

/Ngày nhận bài: **03/10/2025** /Ngày nhận bài sửa sau phản biện: **10/10/2025** /Ngày chấp nhận đăng: **16/10/2025**

TÓM TẮT

Bài nghiên cứu xem xét vai trò của văn hóa ứng xử (sportsmanship) trong huấn luyện vận động viên bóng đá trẻ. Trên nền tảng các giá trị Hiến chương Olympic và các chuẩn mực công bằng trong bóng đá của FIFA, nghiên cứu lập luận rằng văn hóa ứng xử trong thi đấu là cấu phần cốt lõi của huấn luyện toàn diện, tác động đến phát triển nhân cách, động lực nội tại, gắn kết đội nhóm, và hiệu quả thi đấu dài hạn.

Bài viết mở rộng góc nhìn ở Việt Nam, điếm qua những nỗ lực và thách thức điển hình, trước khi nghiên cứu hai tình huống điển hình: Học viện trẻ Ajax (Hà Lan) với mô hình TIPS (Technique-Insight-Personality-Speed) và lò đào tạo bóng đá trẻ Sông Lam Nghệ An (Việt Nam). Từ so sánh liên hệ, bài nghiên cứu đề xuất nhóm khuyến nghị dành cho Việt Nam: tích hợp sportsmanship vào chuẩn đầu ra đào tạo trẻ, ban hành bộ quy tắc ứng xử cho cầu thủ, hệ thống hóa cơ chế khen thưởng - kỷ luật hành vi, và tăng cường liên kết quốc tế trong bồi dưỡng HLV.

Từ khóa: Văn hóa ứng xử trong thi đấu, chơi đẹp, giáo dục nhân cách, bóng đá trẻ, Ajax, Sông Lam Nghệ An

THE ROLE OF SPORTSMANSHIP IN TRAINING YOUTH FOOTBALL PLAYERS: THEORETICAL FRAMEWORK, VIETNAMESE CONTEXT, AND TWO CASE STUDIES (AJAX & SONG LAM NGHE AN)

ABSTRACT

The paper examines the role of sportsmanship in the training of youth football players. Based on the Olympic Charter values and FIFA Fair Play standards, the paper argues that sportsmanship is a core component of holistic training, influencing personality development, intrinsic motivation, team cohesion, and long-term performance. The article expands the perspective in Vietnam, reviewing typical efforts and challenges, before analyzing two case studies: the Ajax Youth Academy (Netherlands) with the TIPS model (Technique-Insight-Personality-Speed), and Song Lam Nghe An (Vietnam). From the comparison, the study proposes a set of recommendations for Vietnam: integrating sportsmanship into youth training outcome standards, issuing a players' code of conduct, systematizing reward-discipline mechanisms, and strengthening international cooperation in coach development.

Keywords: Sportsmanship, fair play, character education, youth football, Ajax, Song Lam Nghe An

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong huấn luyện bóng đá trẻ, phần lớn tài liệu và thực hành tại cơ sở tập trung vào kỹ thuật, chiến thuật, thể lực và thành tích ngắn hạn. Tuy nhiên, bằng chứng thực tiễn và lý luận giáo dục thể thao chỉ ra rằng giá trị và hành vi - được gói trong khái niệm văn hóa ứng xử trong thi đấu (sportsmanship) - là yếu tố quyết định để hình thành động cơ bền vững, tinh thần tập thể, năng lực tự điều chỉnh và bản lĩnh thi đấu của cầu thủ trẻ. Văn hóa ứng xử trong thi đấu không chỉ bao gồm “chơi đẹp” theo nghĩa hẹp, mà còn là tôn trọng luật chơi, đối thủ, trọng tài, đồng đội và khán giả; trung thực, tự chủ, chịu trách nhiệm và hành xử nhân văn.

Ở cấp độ quốc tế, phong trào Olympic xác lập ba giá trị nền tảng Excellence - Respect - Friendship, tạo khung quy chiếu đạo đức - xã hội cho thể thao đỉnh cao và phong trào thể thao nói chung. Trong bóng đá, bên cạnh Luật thi đấu, hệ thống quy chế kỷ luật, đạo đức và các sáng kiến tôn vinh fair play của FIFA góp phần thể chế hóa chuẩn mực ứng xử.

Ở Việt Nam, sự phát triển nhanh của bóng đá trẻ, các học viện và chương trình cộng đồng (ví dụ “Football for All in Vietnam” - FFAV) tạo không gian thuận lợi để lồng ghép giáo dục giá trị, song cũng bộc lộ thách thức về liêm chính thi đấu (doping ở một số môn, gian lận tuổi ở một số lứa bóng đá trẻ).

Bài nghiên cứu đặt mục tiêu: (1) hệ thống hóa khung lý thuyết về văn hóa ứng xử trong thi đấu trong huấn luyện bóng đá trẻ; (2) mô tả, phân tích bối cảnh Việt Nam; (3) triển khai hai nghiên cứu tình huống đối chiếu (Ajax & Sông Lam Nghệ An - SLNA); và (4) đề xuất khuyến nghị chính sách - thực hành cho Việt Nam.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Cơ sở lý thuyết

Khái niệm và phạm vi

Văn hóa ứng xử trong thi đấu thường được hiểu là chuẩn mực ứng xử trong thể thao, bao gồm *fair play*, tôn trọng, trung thực, tự kiểm chế, chấp nhận quyết định trọng tài và hướng tới lợi ích cộng đồng thể thao. Trên nền tảng triết lý Olympic (Excellence - Respect - Friendship), văn hóa ứng xử trong thi đấu vừa mang tính đạo đức (điều nên làm), vừa mang tính điều chỉnh hành vi (cách làm cụ thể), tức là nó kết hợp cả “chuẩn mực giá trị” và “chuẩn mực hành vi” trong cùng một hệ thống. Ở phương diện đạo đức, văn hóa ứng xử nhấn mạnh những nguyên tắc phổ quát như công bằng, trung thực, tôn trọng, tự kiểm chế, đây là những giá trị cốt lõi định hướng nhận thức và ý thức trách nhiệm của vận động viên. Ở phương diện hành vi, văn hóa ứng xử cụ thể hóa những giá trị đó thành những quy tắc thực tiễn: tuân thủ quyết định của trọng tài, chấp nhận thắng - thua với tinh thần thể thao, không sử dụng bạo lực hay ngôn từ khiêu khích, chủ động hỗ trợ đối thủ khi họ gặp sự cố.

Nói cách khác, văn hóa ứng xử trong thi đấu chính là sự chuyển hóa từ nhận thức đến hành động. Nếu chỉ dừng lại ở mặt đạo đức, nó có thể trở nên mơ hồ, mang tính khuyến nghị. Nếu chỉ dừng lại ở mặt hành vi, nó dễ rơi vào hình thức, mang tính đối phó. Chính sự thống nhất giữa hai bình diện này mới làm cho văn hóa ứng xử trở thành một yếu tố bền vững, vừa tạo động lực rèn luyện nhân cách cá nhân, vừa định hình không khí thi đấu công bằng, nhân văn, góp phần xây dựng hình ảnh thể thao trong sáng trong lòng xã hội.

Thể chế hóa chuẩn mực trong bóng đá

FIFA triển khai bộ quy định kỷ luật và đạo đức nhằm bảo vệ tính toàn vẹn của bóng đá, tăng cường điều tra tiêu cực, bảo vệ nạn nhân và thúc đẩy công bằng. Bên cạnh đó, giải thưởng FIFA Fair Play Award tôn vinh hành vi gương mẫu, tạo cơ chế khen thưởng đạo đức song hành với huy chương. Có thể nói, sự song hành giữa chế tài kỷ luật và khen thưởng đạo đức đã tạo nên một hệ sinh thái văn hóa ứng xử trong bóng đá: nghiêm khắc với cái sai, tôn vinh cái đúng. Đây chính là hình mẫu cho việc kết hợp “tính đạo đức” và “tính điều chỉnh hành vi” trong thể thao hiện đại, giúp bóng đá trở thành không chỉ một trò chơi, mà còn là một biểu tượng văn hóa toàn cầu.

Tính đặc thù của bóng đá trẻ

Ở lứa tuổi U11-U19, các cầu thủ đang trong giai đoạn hình thành nhân cách và thói quen xã hội, vì vậy văn hóa ứng xử trong thi đấu đóng vai trò như một công cụ giáo dục toàn diện trong huấn luyện. Thông qua việc rèn luyện chuẩn mực ứng xử, cầu thủ trẻ được bồi đắp các phẩm chất nhân cách như kỷ luật, tôn trọng, trách nhiệm và liêm chính; đồng thời, huấn luyện viên có thể định hình động lực nội tại, giúp các em yêu thích quá trình tập luyện, kiên trì theo đuổi mục tiêu dài hạn thay vì chỉ chạy theo kết quả trước mắt. Văn hóa ứng xử cũng góp phần nâng cao hiệu suất thi đấu bền vững, khi giảm thiểu xung đột nội bộ, gia tăng hợp tác và sự tin cậy trong đội bóng. Quan trọng hơn, nó còn là “hàng rào phòng ngừa” trước những rủi ro lệch chuẩn thường gặp ở bóng đá trẻ như bạo lực, gian lận, sử dụng “tiêu xảo” hay tình trạng tập luyện quá tải dẫn đến kiệt sức, qua đó xây dựng nền tảng lành mạnh cho sự phát triển toàn diện của cầu thủ cả về chuyên môn lẫn nhân cách.

Vai trò của văn hóa ứng xử trong thi đấu trong huấn luyện bóng đá trẻ

Thể hiện trên nhiều phương diện gắn kết giữa phát triển nhân cách và hiệu quả huấn luyện lâu dài. Một là, văn hóa ứng xử góp phần hình thành nhân cách và bản lĩnh thi đấu cho cầu thủ, bởi những hành vi đẹp, khả năng tự chủ cảm xúc và ý thức tôn trọng kỷ luật giúp các em xử lý tốt áp lực, duy trì phong độ ổn định trong nhiều tình huống. Hai là, nó tạo dựng động lực nội tại và tăng cường gắn kết đội nhóm, khi môi trường công bằng và tôn trọng không chỉ củng cố niềm tin giữa các thành viên mà còn giảm thiểu xung đột, từ đó tối ưu hóa hiệu quả tập luyện và thi đấu. Ba là, văn hóa ứng xử mang lại hiệu quả dài hạn cho câu lạc bộ hay học viện bóng đá, bởi việc xây dựng thương hiệu bằng văn hóa đạo đức sẽ tạo uy tín, thu hút sự quan tâm của phụ huynh, nhà tài trợ và đối tác, đồng thời giảm thiểu rủi ro, chi phí khủng hoảng do các hành vi lệch chuẩn. Bốn là, nó góp phần bảo đảm liêm chính cho toàn bộ hệ sinh thái bóng đá trẻ, khi chuẩn mực hành vi rõ ràng giúp ngăn ngừa gian lận, bạo lực và hạn chế những quan hệ “mờ” giữa lợi ích ngắn hạn với sự nghiệp dài hạn của vận động viên, từ đó đặt nền móng bền vững cho sự phát triển chuyên môn và nhân cách của thế hệ cầu thủ tương lai.

Tiếp cận huấn luyện toàn diện

Huấn luyện hiện đại coi giá trị - hành vi là trụ cột song hành với kỹ - chiến thuật - thể lực. Huấn luyện viên đóng vai trò hình mẫu, chương trình tập cần tích hợp tình huống đạo đức (ví dụ: xử lý va chạm, phản ứng trước quyết định gây tranh cãi, hỗ trợ đối thủ chấn thương), cơ chế khen thưởng - phản hồi cho hành vi đẹp, và quy tắc ứng xử rõ ràng.

2.2. Văn hóa ứng xử thi đấu trong thi đấu bóng đá ở Việt Nam

Trong bối cảnh thể thao Việt Nam ngày càng hội nhập sâu rộng với khu vực và thế giới, vấn đề văn hóa ứng xử trong thi đấu không chỉ phản ánh hình ảnh quốc gia mà còn tác động trực tiếp đến sự phát triển bền vững của hệ sinh thái thể thao. Những nỗ lực giáo dục từ cơ sở, những thách thức về liêm chính và khoảng trống thể chế đã và đang đặt ra yêu cầu cấp thiết phải nhìn nhận văn hóa ứng xử như một trụ cột chiến lược, đồng hành cùng huấn luyện, đào tạo và quản lý.

Một là, nỗ lực giáo dục qua bóng đá cộng đồng. Một minh chứng điển hình là dự án Football for All in Vietnam (FFAV) do Liên đoàn Bóng đá Na Uy (NFF) khởi xướng và Liên đoàn Bóng đá Việt Nam (VFF) phối hợp thực hiện, mở rộng tại Thừa Thiên Huế. Điểm đặc biệt của mô hình này là sử dụng bóng đá phi cạnh tranh để lồng ghép giáo dục kỹ năng sống, chống phân biệt đối xử và lan tỏa các giá trị văn hóa - xã hội trong trường học và câu lạc bộ cộng đồng. FFAV không đặt trọng tâm vào chiến thắng mà vào việc hình thành thói quen ứng xử công bằng, tôn trọng và hợp tác, từ đó giúp trẻ em tiếp nhận sportsmanship như một phần trong đời sống hàng ngày.

Hai là, thách thức về liêm chính thi đấu. Song song với những điểm sáng, thể thao Việt Nam cũng đối mặt với những thách thức đáng lo ngại, đặc biệt liên quan đến vấn đề liêm chính. Một số trường hợp vi phạm quy định chống doping tại SEA Games 31 đã dẫn đến việc tước huy chương và cấm thi đấu, gây ảnh hưởng lớn đến hình ảnh quốc gia và đặt ra câu hỏi về hiệu quả giáo dục đạo đức - pháp lý cho vận động viên cũng như huấn luyện viên. Tuy nhiên, ở chiều ngược lại, việc cơ quan quản lý ghi nhận kết quả tích cực trong triển khai công ước chống doping năm 2024 cho thấy sự chuyển biến rõ nét về năng lực thể chế, đồng thời gửi đi thông điệp rằng Việt Nam đang từng bước xây dựng cơ chế bảo đảm công bằng và liêm chính trong thể thao.

Ba là, quy tắc ứng xử và khoảng trống chính sách. Dù Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch đã ban hành một số bộ quy tắc ứng xử trong lĩnh vực văn hóa - du lịch và quy định nghề nghiệp ở vài mảng thể thao, nhưng nhìn chung, hệ thống thể thao Việt Nam vẫn thiếu một Bộ Quy tắc Ứng xử toàn ngành (Code of Conduct) có tính ràng buộc pháp lý và hướng dẫn chi tiết cho vận động viên, huấn luyện viên và câu lạc bộ ở mọi cấp độ. Khoảng trống này cho thấy sự cần thiết phải thể chế hóa văn hóa ứng xử thành một chuẩn mực chung, tương tự như cách FIFA áp dụng bộ quy tắc toàn cầu. Nếu kết nối sang bóng đá trẻ, có thể thấy rõ bức tranh hai chiều: một bên là điểm mạnh từ mô hình FFAV mang lại, một bên là thách thức từ

những vụ việc doping và vấn đề quản trị công bằng. Chính sự đối lập này khẳng định nhu cầu cấp bách xây dựng cơ chế văn hóa ứng xử trong thi đấu ngay từ giai đoạn đào tạo trẻ, để hình thành thể hệ vận động viên vừa có kỹ năng chuyên môn, vừa có nền tảng đạo đức vững chắc.

2.3. Nghiên cứu trường hợp Ajax Youth Academy (Hà Lan) và Sông Lam Nghệ An

2.3.1. Ajax Youth Academy (Hà Lan)

Khái quát mô hình đào tạo

Là trung tâm đào tạo trẻ chính thức của câu lạc bộ Ajax Amsterdam - đội bóng giàu truyền thống và thành công bậc nhất Hà Lan. Điểm nổi bật của Ajax Youth Academy nằm ở triết lý đào tạo trẻ toàn diện, có hệ thống và được chuẩn hóa. Trong đó, khung phát triển TIPS (Technique - Insight - Personality - Speed) được coi là trụ cột đánh giá và định hướng cho sự tiến bộ của cầu thủ trẻ. TIPS không chỉ chú trọng kỹ thuật và tốc độ, mà đặc biệt nhấn mạnh đến Personality - yếu tố được xem là “cốt lõi” chứ không phải phần mềm hỗ trợ. Theo đó, sự trưởng thành về nhân cách, khả năng lãnh đạo, tinh thần làm việc nhóm, tính kỷ luật và đức tính khiêm tốn được đặt ngang hàng, thậm chí cao hơn so với yếu tố thể lực hay kỹ năng thuần túy. Chính vì vậy, Ajax không chỉ đào tạo những cầu thủ giỏi về chuyên môn mà còn hình thành những con người có bản lĩnh, có đạo đức, đủ khả năng thích ứng và tỏa sáng trong môi trường bóng đá đỉnh cao đầy áp lực.

Thực thi văn hóa ứng xử trong thi đấu ở cấp học viện

Trước hết, huấn luyện viên luôn là tấm gương trực tiếp, thể hiện ứng xử chuẩn mực với trọng tài, đối thủ và cầu thủ trong suốt buổi tập hay các trận giao hữu, đồng thời truyền đạt cho học viên cả “cách thắng” trong vinh quang lẫn “cách thua” trong danh dự. Bên cạnh đó, trong giáo án huấn luyện, Ajax lồng ghép các tình huống đạo đức như mô phỏng pha va chạm hay tranh cãi trên sân để cầu thủ rèn luyện khả năng kiểm soát cảm xúc, xử lý mâu thuẫn bằng đối thoại tôn trọng thay vì phản ứng tiêu cực. Một cơ chế quan trọng khác là kỷ luật nội bộ thông qua “hộ chiếu Ajax”, công cụ theo dõi sự tiến bộ không chỉ về kỹ - chiến thuật mà cả hành vi, thái độ, mức độ tuân thủ giá trị văn hóa của từng cầu thủ ở mỗi giai đoạn đào tạo. Cuối cùng, văn hóa ứng xử còn được nuôi dưỡng bởi hệ sinh thái câu lạc bộ, nơi nhà trường và gia đình phối hợp chặt chẽ để nhấn mạnh lối sống lành mạnh, kỹ năng quản trị truyền thông xã hội và trách nhiệm với cộng đồng, từ đó hình thành nên một thể hệ cầu thủ vừa giỏi chuyên môn vừa vững vàng nhân cách.

Tác động và bài học

Tác động thực tiễn của mô hình Ajax cho thấy việc coi trọng và thể chế hóa văn hóa ứng xử trong thi đấu đã tạo ra những thành quả rõ rệt: học viện này liên tục

sản sinh ra những thế hệ cầu thủ trẻ chất lượng cao, không chỉ nổi bật về kỹ thuật và tư duy chiến thuật mà còn giữ được hình ảnh tích cực về nhân cách, kỷ luật và tinh thần đồng đội. Đáng chú ý, so với nhiều lò đào tạo khác ở châu Âu, Ajax ít vướng vào những bê bối đạo đức nghiêm trọng ở cấp học viện, nhờ việc “mã hóa” văn hóa ứng xử thành tiêu chí vận hành trong toàn bộ hệ thống. Điều đó giống như việc đặt sẵn những “đường ray” để hành vi tích cực dần trở thành thói quen, còn lệch chuẩn bị phát hiện và điều chỉnh kịp thời. Bài học rút ra cho các quốc gia, trong đó có Việt Nam, là: nếu văn hóa ứng xử không chỉ dừng lại ở khẩu hiệu mà được chuyển hóa thành tiêu chuẩn đánh giá, giáo án huấn luyện, kỷ luật nội bộ và văn hóa tổ chức, thì thể thao trẻ hoàn toàn có thể đào tạo nên những thế hệ vận động viên vừa giỏi chuyên môn vừa bền vững về nhân cách.

2.3.2. Sông Lam Nghệ An (Việt Nam)

SLNA được biết đến như một trong những lò đào tạo trẻ giàu truyền thống bậc nhất của bóng đá Việt Nam, với bề dày thành tích đóng góp hàng loạt cầu thủ trụ cột cho các đội tuyển quốc gia qua nhiều thế hệ. Vị thế ấy không chỉ đến từ nền tảng huấn luyện bài bản mà còn gắn chặt với đặc trưng văn hóa địa phương xứ Nghệ - nơi con người nổi bật bởi ý chí kiên cường, tính kỷ luật và tinh thần tập thể bền bỉ. Chính những yếu tố này tạo nên môi trường thuận lợi để rèn luyện văn hóa ứng xử trong thi đấu, khi được dẫn dắt theo đúng định hướng.

Thách thức về công bằng độ tuổi (U11, 2024)

Năm 2024, đội U11 SLNA đã bị Ban Kỷ luật Liên đoàn Bóng đá Việt Nam (VFF) xử phạt nghiêm khắc vì hành vi đăng ký và sử dụng cầu thủ không đúng độ tuổi tại Giải U11 toàn quốc Cúp Nestlé MILO. Khiếu nại của CLB sau đó đã bị bác bỏ và quyết định kỷ luật được giữ nguyên. Sự việc này không chỉ ảnh hưởng trực tiếp đến uy tín của một lò đào tạo giàu truyền thống như SLNA, mà còn giống lên hồi chuông cảnh báo về những lệch chuẩn trong tư duy thành tích ở bóng đá trẻ. Trường hợp này cho thấy rõ ràng, nếu văn hóa ứng xử trong thi đấu - đặc biệt là nguyên tắc trung thực và công bằng - không được coi trọng và thể chế hóa, thì ngay cả những học viện uy tín nhất cũng có thể vướng vào sai phạm, gây tổn hại đến hình ảnh và niềm tin xã hội. Đây là một minh chứng sống động về nhu cầu cấp thiết xây dựng cơ chế giám sát và giáo dục liêm chính ở cấp độ đào tạo trẻ.

Ứng xử sau khủng hoảng và vai trò HLV

Thông tin báo chí địa phương và CLB cho thấy nỗ lực minh bạch hóa hồ sơ tuyển sinh, nhấn mạnh sử dụng giấy tờ do cơ quan công quyền xác nhận; đồng thời bổ sung - đề cao đội ngũ HLV, cựu tuyển thủ với tiêu chí chuyên môn lẫn tư cách đạo đức - qua đó kỳ vọng trở thành hình mẫu ứng xử cho cầu thủ trẻ.

Bài học rút ra

Bài học rút ra từ sự kiện đội U11 SLNA năm 2024 cho thấy, khi “bệnh thành tích” trở thành động cơ chi phối, nó có thể làm xói mòn những giá trị cốt lõi của văn hóa ứng xử trong thi đấu, đặc biệt ở cấp đào tạo trẻ vốn đòi hỏi sự trong sáng và liêm chính tuyệt đối. Vụ việc không chỉ gây tổn hại đến uy tín của một lò đào tạo giàu truyền thống, mà còn cảnh báo nguy cơ lặp lại những sai lệch nếu các câu lạc bộ không nghiêm túc nhìn nhận và điều chỉnh. Tuy nhiên, trong khủng hoảng cũng hàm chứa cơ hội: nếu SLNA coi đây là bước ngoặt để cải tổ quy trình quản lý đào tạo, tăng cường cơ chế minh bạch trong tuyển chọn - đăng ký cầu thủ, đồng thời nhấn mạnh giáo dục giá trị đạo đức và công bằng trong huấn luyện, thì hoàn toàn có thể biến cú sốc này thành động lực đổi mới. Như vậy, CLB vừa có thể gìn giữ di sản đào tạo trẻ vốn là niềm tự hào của bóng đá Việt Nam, vừa củng cố một nền tảng văn hóa ứng xử lành mạnh, công bằng và bền vững cho thế hệ cầu thủ tương lai.

2.3.3. Phân tích so sánh Ajax với Sông Lam Nghệ An Điểm chung

Cả Ajax Youth Academy và Sông Lam Nghệ An đều được xem là “đầu tàu” trong công tác đào tạo trẻ tại quốc gia của mình, với tầm ảnh hưởng sâu rộng đến toàn bộ hệ sinh thái bóng đá trẻ. Điểm chung nổi bật của hai học viện là sự nhấn mạnh đến kỷ luật, cường độ tập luyện cao, cũng như việc gìn giữ bản sắc riêng của câu lạc bộ và địa phương, qua đó hình thành niềm tự hào tập thể và động lực phấn đấu cho thế hệ cầu thủ trẻ.

Khác biệt cốt lõi

Một là, về thể chế hóa giá trị, Ajax đã mã hóa văn hóa ứng xử trong thi đấu vào khung TIPS (Technique - Insight - Personality = Speed) và quy trình vận hành chi tiết như “hộ chiếu Ajax”, giúp chuẩn mực đạo đức và hành vi được đo lường, giám sát và điều chỉnh thường xuyên; trong khi đó, SLNA chủ yếu dựa vào truyền thống đạo đức, hình mẫu huấn luyện viên và văn hóa địa phương, nhưng chưa có một khung đánh giá hành vi được chuẩn hóa ở cấp hệ thống.

Hai là, về quản trị rủi ro liêm chính, Ajax hoạt động trong môi trường bóng đá châu Âu vốn có chuẩn mực pháp lý và thể chế minh bạch, giúp hạn chế sai phạm; ngược lại, SLNA phải đối mặt với nhiều áp lực “thành tích sớm” và đã từng phát sinh vi phạm hành chính liên quan đến độ tuổi hay thủ tục thi đấu, cho thấy sự cần thiết phải nâng cấp cơ chế kiểm soát và kiểm chứng dữ liệu.

Ba là, truyền thông và văn hóa phản hồi: Ajax đã hình thành thông lệ giáo dục kỹ năng truyền thông cho cầu thủ trẻ, coi đó như một phần trong chương trình huấn luyện nhằm phòng ngừa khủng hoảng và lan tỏa giá

VĂN HÓA - CULTURE

trị tích cực; trong khi SLNA, dù có truyền thống được cộng đồng ủng hộ mạnh mẽ, vẫn cần hệ thống hóa chương trình rèn luyện kỹ năng truyền thông và ứng xử công khai cho cầu thủ trẻ, qua đó không chỉ hạn chế rủi ro khủng hoảng hình ảnh mà còn góp phần cổ vũ, lan tỏa những hành vi đẹp trong thể thao.

2.5. Khuyến nghị cho bóng đá trẻ Việt Nam

2.5.1. Ở cấp chính sách (VFF, cơ quan quản lý)

Một là, ban hành Bộ Quy tắc Ứng xử (Code of Conduct) thống nhất cho cầu thủ trẻ/HLV/CLB, có hướng dẫn tình huống cụ thể (quy tắc ứng xử với trọng tài, đối thủ; quản lý cảm xúc; truyền thông xã hội).

Hai là, chuẩn hóa tiêu chí “hành vi - giá trị” trong cấp phép học viện: tích hợp mô-đun giáo dục văn hóa ứng xử trong thi đấu bắt buộc; định kỳ đánh giá.

Ba là, hệ thống khen thưởng - kỷ luật minh bạch: bên cạnh huy chương, trao Giải Fair Play cấp trẻ thường niên; công bố công khai các quyết định kỷ luật/giảm án để răn đe và giáo dục. (Bài học từ các cơ chế tôn vinh fair play ở FIFA).

Bốn là, tăng năng lực chống doping và gian lận tuổi: phối hợp cơ quan nhà nước/địa phương về xác thực dữ liệu công dân; truyền thông giáo dục pháp lý cho HLV - phụ huynh - VĐV.

2.5.2. Ở cấp Câu lạc bộ/học viện (gợi ý cho SLNA và hệ thống học viện)

Một là, mã hóa “Hành vi và Nhân cách” thành chỉ số đánh giá (tham khảo TIPS, nói rộng thành TIPS+V - Values): điểm V theo dõi tôn trọng - liêm chính - hợp tác - kiểm soát cảm xúc, gắn với quyền lợi học bổng - cơ hội thi đấu. (Bài học từ Ajax).

Hai là, thiết kế giáo án tình huống đạo đức: 1-2 buổi/tháng chuyên đề fair play, diễn tập phản ứng trước các quyết định “khó”, luyện “lời thoại tích cực” với trọng tài/đối thủ, và quy tắc ăn mừng - phòng vấn.

Ba là, HLV làm gương & đào tạo sự phạm: bồi dưỡng kỹ năng sự phạm, tư vấn tâm lý, giao tiếp phi bạo lực (NVC) cho HLV; đánh giá HLV không chỉ theo thành tích.

Bốn là, quy trình kiểm soát hồ sơ và truyền thông: xây dựng “bộ lọc” hồ sơ tuổi - nhân thân; thiết lập kênh phản hồi - khiếu nại nội bộ; chủ động truyền thông minh bạch khi có sự cố.

Năm là, liên kết quốc tế và cộng đồng: trao đổi chuyên môn với học viện nước ngoài; hợp tác với chương trình cộng đồng (như FFAV) để lan tỏa giá trị đến trường học - phụ huynh.

2.5.3. Ở cấp Huấn luyện viên - phòng tập

Một là, ngôn ngữ hóa giá trị: mỗi buổi tập có “thông điệp giá trị” (ví dụ: Respect tuần này thể hiện qua...); treo code of conduct trong phòng thay đồ.

Hai là, khen thưởng hành vi tức thời: ghi nhận công khai hành vi fair play trong trận tập; sử dụng “thẻ xanh” nội bộ bên cạnh thẻ phạt kỹ thuật.

Ba là, tăng cường phối hợp với phụ huynh: buổi họp quý về hành vi - tinh thần; hướng dẫn phụ huynh ứng xử trên khán đài.

Bốn là, theo dõi cá nhân hóa: nhật ký tâm lý - hành vi ngăn cho từng VĐV; can thiệp sớm khi có dấu hiệu lệch chuẩn.

3. KẾT LUẬN

Văn hóa ứng xử trong thi đấu không phải phần “trang trí đạo đức” mà là nền móng vận hành của huấn luyện bóng đá trẻ. Ở tầm quốc tế, giá trị Olympic và khung quy chế của FIFA đã chỉ ra hướng đi rõ ràng: xuất sắc song hành tôn trọng - hữu nghị - liêm chính. Hai nghiên cứu tình huống cho thấy độ chín của thể chế quyết định mức độ “thâm” của văn hóa ứng xử trong thi đấu: Ajax thành công nhờ mã hóa và đo lường hành vi ngay trong mô hình đào tạo (TIPS); SLNA, trong bối cảnh áp lực thành tích và sự cố U11, có cơ hội tái cấu trúc theo hướng minh bạch - kỷ luật - giáo dục giá trị để bền vững hơn.

Với Việt Nam, đã có những nền tảng đáng quý (FFAV, triển khai chống doping), nhưng cần một bước thể chế hóa cấp quốc gia và vận hành cấp học viện/CLB: biến văn hóa ứng xử trong thi đấu thành chuẩn đầu ra bắt buộc, chỉ số đánh giá thường kỳ, cơ chế khen thưởng - kỷ luật nhất quán và năng lực sự phạm - đạo đức cho HLV. Khi đó, bóng đá trẻ mới thực sự đào tạo người cầu thủ giỏi và công dân tốt - mục tiêu kép của thể thao hiện đại.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

International Olympic Committee (IOC). *Olympic Values: Excellence - Respect - Friendship.* olympics.com+3olympics.com+3olympics.com+3

FIFA. Disciplinary Code (2023); Code of Ethics/Integrity news; FIFA Fair Play Award. digitalhub.fifa.com+inside.fifa.com+2inside.fifa.com+2

Ajax. Youth Academy - TIPS model; “Ajax passport” & triết lý đào tạo. english.ajax.nl
The Ajax Youth Development Scheme (PDF). *TIPS: khung chi tiết.* cbcdutchtouch.com